

Háttérinformáció Dániel könyvéhez

Dr. Nagy Antal Mihály, Dr. Bartha Tibor professzor, Kustár Zoltán, Reisinger János és Szabó Attila írásai nyomán

A könyv neve

A könyv Dánielről kapta a nevét. A név jelentése: *Isten az én bírám*. A Héber Bibliában *Dánijj él*, a Septuagintában (az Ószövetség görög nyelven) *Daniél*, a Vulgataban (latin nyelvű Biblia) *Liber Danihelis prophetae*, röviden: Danihel.

A könyv szerzője, keletkezési kora

A hagyomány Dánielt tekinti szerzőnek. Dániel rendkívüli egyéniség volt, nemesi, sőt valószínűleg királyi családból származott. A könyv írásba foglalása Kr. e. 530 körülre tehető.

A könyv kortörténeti hátterét ismerjük. Jójákim uralkodásának 3. évében, a karkemisi csata után, Nebukadneccar körülzárta Jeruzsálemet. „Az ÚR kezébe adta Jójákimot, Júda királyát és az Isten háza fölszerelésének egy részét; ő pedig elvitte a fölszerelést Sineár földjére, a maga isteneinek a templomába, és isteneinek a kincstárában helyezte el” (Dán 1,2). Foglyokat is vitt magával, mégpedig királyi vérből való, vagy nemesi származású ifjakat. Ezek között volt Dániel is.

A könyv teológiailag is egységes. Mind a történeteket, mind a látomásokat, valamint a Dániel bűnbánati imáját tartalmazó rész egyértelműen és egybehangzóan arról tesz bizonyosságot, hogy Isten szuverén ura a történelemnek, s a történelem célba érése Isten királyi uralmának a megvalósulása. Az ember fő dolga, hogy mindig, minden körülmények között ragaszkodjon Istenhez, bízson benne, bízva egészen rá magát, kijelentett akarata legyen szent, felbonthatatlan számára. A történeti rész (1–6) mintapéldája annak is, hogy egy kisebbségben élő nép, népcsoport hogyan őrizheti meg identitását úgy, hogy betölti a Jeremiás által adott tórárt (útmutatást): „Fáradozzatok annak a városnak a békességén, ahová fogságba vitettek benneteket, és imádkozzatok érte az Úrhoz, mert annak békességétől függ a ti békességeket is” (Jer 29,7).

A könyv tartalma, műfaja

Dániel könyve két nagy részre oszlik. Az első hat rész hat elbeszélést tartalmaz Dánielnek és barátainak az élményeiről Nebukadneccar, Bélsaccar, Dárius és Círus uralkodása idején. A szerző leírja egy zsidó ifjú történetét, akit Kr.e. 605-ben elhurcoltak és akit kiválasztottak, hogy három társával együtt szolgálatot teljesítsenek a király előtt (1. fejezet). Sikerei az álmok megfejtésében kormányzóvá teszik (2. fejezet), a négy ifjú ragyogó karriert fut be a perzsa uralom kezdetéig, mikor is átmeneti veszedelmek érik őket, ahol életük is veszélyben forog, (lásd 3,6 és 14). Hivatalnoki tisztség betöltése nem volt lehetetlenség az elhurcolt zsidók számára. Az azonban, hogy a király Dánielt első miniszterének (6. fejezet), az összes tartomány kormányzójának és a „bölcsek” felügyelőjének (2,48–49 • 3,12 • 4,6 • 5,11), nevezte ki, az elbeszélő részéről a valószínűség határainak túllépése volt. Célja azonban más volt, nem a történelem hiteles elbeszélése. A 7–12. részek álmokat és látomásokat tartalmaznak: a 7. rész Dániel álmát írja le a négy állatról; a 8. rész Dániel látomását a kosról és a kecskebakról; a 9. Dániel imáját és Gábrielnek Dánielhez intézett szavait tartalmazza; a 10–12. részek pedig a történelem alakulását írják le Círus uralkodásától, meghúzva a vonalat az eszkatonig.

A két nagy rész közül az elsőben Dánielről egyes szám 3. személyben esik szó, kivéve a 3. részt, ahol nem fordul elő Dániel neve. A 7–12. részekben viszont Dániel egyes szám 1. személyben beszél el látomásait és álmait. A 7–12. részek csak a bevezető versekben szólnak Dánielről 3. személyben (7,1 • 8,1 • 10,1).

A két nagy rész közt műfaji különbség is mutatkozik, amennyiben az 1–6. részek „haggadaszerű” (elbeszélés), a 7–12. részek „apokaliptikus” (végidőkről szóló) elemeket tartalmaznak. Dániel könyvének műfaja egészében véve apokalipszis, és mint ilyen, egyedülálló az Ószövetségben. Viszont éppen egyedülálló volta miatt formatörténeti kategorizálása nem célszerű (más, kánonon kívüli apokalipszisekkel való összehasonlítása a műfaj meghatározása szempontjából azért nem vezet eredményre, mert ezek későbbiek).

A könyv nyelve

Az 1,1–2,4a és a 8–12. részek héberül, a 2,4b–7 részek arámul íródtak. A kétnyelvűséggel kapcsolatban a legkülönbözőbb elméleteket állították fel:

1. Fordításelmélet:

- a) az eredeti héber volt, ennek egy része elveszett és arám szöveggel pótolták,
- b) az eredeti arám volt, ennek egyes részeit héberre fordították.

2. Maga a szerző használta mindkét nyelvet,

- a) aki később a héber nyelvet találta megfelelőbbnek,
- b) aki bizonyos részeket, mint ahogy az Ezsdrás-Nehémiás könyveiben is láthatjuk, az arám „hivatalos nyelven” kívánt közölni.

3. Egy régebbi könyv Dán 1–6. (7.) már megvolt arám nyelven, a szerző ehhez héberül írta hozzá a 8–12. részeket, és az 1,1–2,4a-t lefordította.

Egyik elmélet sem bizonyítható. A nyelvváltásnak valószínűleg tartalmi okai vannak: a 2,4-ben a babiloni bölcsek szólalnak meg, akiknek a bölcsességére Dánielt tanították, és Dániel a babiloni bölcsektől megtanult arám nyelven beszél. A 8. részben viszont a szöveg Izráelt érintő tárgya indokolja, hogy Dániel újra héberül beszél.

A könyv célja

A könyv a zsidó népnek akar biztatást és bátorítást adni akár fogságban, akár vallásüldözésben. A megpróbáltatások miatt nyilván sokan kénytelenek legalább színből megtagadni a hitüket, hogy megmenthessék az életüket. A Dánielről és barátairól szóló elbeszélések azonban arra biztatják az olvasókat, hogy az ellenséges pogány környezetben, a vallási üldözések ellenére is tartsanak ki az atyáik hite mellett. Isten ugyanis a legnagyobb veszedelemből is képes kimenteni azokat, akik hűségesek maradnak hozzá. A történetek tanúsága szerint az Isten iránti hűségnek van egy missziói aspektusa is. A megtévedt vagy tanácsadóitól félrevezetett királyokat ugyanis Dániel és barátai állhatatossága minden esetben meggyőzte az Isten hatalmáról. Ki tudja, az olvasók bátor hitvallása talán – alkalmat adva Isten közbelépésére – meggyőzheti a jelenlegi uralkodót is Izráel Istenének és a benne való hitnek az erejéről.

A fiatal keresztyén egyház nem volt hajlandó alávetni magát a római császárok kultuszának. A keresztyének emiatt hamarosan hasonló helyzetbe kerültek, mint a könyv szereplői. Nem csoda tehát, hogy az ő

vigasztalásukra és buzdításukra szánt Jelenések könyvének éppen Dániel könyve lett az egyik legfontosabb forrása.

Dániel könyve a művészetekben

Dániel könyvéről nem létezik a magyar képzőművészetben számottevő alkotás. Más nemzeti kultúrában is hasonló a helyzet, sőt az egész európaiban is. Jelzés ez arra nézve, mit olvastak és mit nem, mire nézve adtak megrendeléseket és mire nem az elmúlt évezredben.

Pedig ha van különlegesen fontos bibliai irat, akkor Dániel könyve az. Jézus Krisztus innen vette az „Emberfia” és az „Isten országa” fogalmakat, erre a könyvre utalt vissza így: „Aki olvassa, értse meg.” (Mt 24,15) Erről az ószövetségi könyvről mondta Isaac Newton, hogy „aki Dániel könyvét nem ismeri, az a kereszténység alapjait nem ismeri”.

Már Josephus Flavius is megemlíttette *A zsidók történetében*, hogy Dániel annyival más a többi prófétánál, hogy nemcsak jövendöléseket mond, hanem azok idejét is megjelenti. Könyvében több hosszú távlatú prófécia is található: 490, 1260, 1290, 1335 és 2300 évre előre jövendöl meg eseményeket (Dán 9,24–27 • 7,25 és 12,5.11–12 • 8,14). A Messiás eljövételének, fellépésének, három és fél éves működésének, majd Istentől, emberektől elhagyott haláltusájának idejét is ő jövendöli meg, rá hivatkozott Jézus, azt mondván, hogy „betölt az idő”, vagy hogy „nem jött el még az ő órája”.

Dániel több király idején szolgált az udvarban. A legelső, Nebukadneccar, a történelemkönyvekből is jól ismert személy, hatalmi mániájában egy ízben megőrült, s hét évig gazdátlanul hagyta a királyi trónt. Vadszamarakkal együtt élt, füvet evett, kiszőrösödött testtel emberre méltatlan sorba hullt. Isten vigyázó keze azonban megemlékezett róla, kegyelme elérte szívét, értelmét visszanyerte. Dániel könyve 4. fejezetének ez az illusztrációja Császár Csilla olajfestménye, míg Aba-Novák Vilmos műve a könyv 5. fejezetének bélsaccári lakomáját dolgozza fel, a mennyei kéz „Mégméréttél, mégméréttél és könnyűnek találtattál” feliratával.

Császár Csilla: *Nebukadneccar megőrülése*
2002, olaj

Aba-Novák Vilmos: *Mene, tekel, ufárszin*, 1925, rézkarc

Nebukadneccar álma az emberi történelem végéről

(az összehasonlításhoz a csatolmányban küldött kép – A hét világbirodalom – használata ajánlott)

Dániel az első fogolycsapatokkal, i.e. 605-ben érkezett Babilonba, és körülbelül hetven éven át szolgált magasrangú hivatalnokként a királyi udvarban. Feddhetetlen jellemével, hitével az igaz Istent dicsőítette az idegenek között. Könyvében négy, az egész Föld történetét átfogó jövendölés található. Isten megbízásából azért írta le ezeket, hogy Isten hívő népe mindenkor tudja, *hol tart a történelem*, és megismerje az események *isteni szemszögből való értékelését*. E *vázlatprófeciák* egy adott időponttól egészen Jézus Krisztus második eljöveteleig és a Föld újjáteremtéséig mutatják be az emberi történelem fő vonulatait.

Az első ilyen jövendölést Nebukadneccar babiloni király kapta Istentől, álom formájában (2. fejezet), arra a kérdésre, hogy *mi lesz az idők végén*, „*az utolsó napokban*” (2,28)? A királyt annyira megrázta az álom, hogy felébredve kiesett az emlékezetéből. Dániel próféta idézte fel neki ismét, értelmét is megadva.

Egy óriási, rettenetes arcú szoborban látta megtestesülni az emberi történelmet.

Feje *aranyból*, válla, karja *ezüsből*, hasa, oldalai *rézből*, lábai *vasból*, lábujjai vas és agyag keverékéből voltak. Hatalmas méreteivel, fényességével és félelmetességével lenyűgözte a királyt. Ahogy szemlélte ezt a szoborkolosszust, kéz érintése nélkül leszakadt egy kő, ledöntötte azt lábáról, és darabokra zúzta, szétmorzsolta a szobrot. Majd felkapta a szél és elfújta, nyoma sem maradt. Az a kő pedig nagy hegygé lett és betöltötte az egész Földet (2,28–35).

Rembrandt van Rijn: Nebukadneccar álma, 1655

Az álom megfejtését is közölte a próféta a királlyal. Ez most ki lesz egészítve a 7. fejezetben közölt, második *vázlatpróféciával* (elolvasása nem kötelező, de ajánlott), ahol a fémek helyett *vadállatok* formájában jelentek meg az egymást követő hatalmak.

Az emberiség története, akárcsak a szobor arca, „*rettenetes*”. Híven tükrözi ez az arc a háborúk, hatalmi harcok szünni nem akaró borzalmaival. *A fémek csökkenő értéke* jelzi, hogy a technikai fejlődés ellenére az erkölcs és a vallásosság terén egyre mélyebbre süllyed az emberiség. De az agyaglábon álló történelem „nem emberi kéz” által fejeződik be. *A leszakadó kő* Jézus azonosítása szerint őt magát jelképezi (Mt 21,42. 44 • 7,24–25). Az ő második eljövetele zárja le a bűn történelmét! Egyedül az ő birodalma lesz örökkévaló!

Az addig egymást követő négy birodalom a következő: a babiloni – azon belül is Nebukadneccar uralkodása – az *aranyfej*. Jól jellemezte ez Babilont, ahol elképzelhetetlen bőségben volt az arany abban az időben. A hetedik fejezetben *sasszárnyakkal ellátott oroszlánként* jelenik meg, amely jellemző állata volt e területnek, és sokszor ábrázolták épületeiken. A szárnyak kitépése és az oroszlánból emberré válása jelenti elerőtlenedését.

A következő fém az *ezüstpénzt* bevezető *Méd-Perzsa Birodalom* jelképe, amely leigázta Babilóniát – vadállat formája pedig a *medve*. Az, hogy *félíg volt fölkelve* a perzsák médek fölé kerekedését, *szájában a*

három borda három legjelentősebb hódítását jelenti. *Telhetetlensége* nyughatatlan terjeszkedési vágyát fejezte ki. Ez okozta vesztét: a görög városállamok összefogását ellenük.

A Hellén Birodalmat a *réz*, valamint a *négyfejű, négyszárnyú párdúc* ábrázolta a két látomásban. A párducra jellemző gyorsasággal, elképesztő iramban döntötte meg Nagy Sándor a Perzsa Birodalmat, réz vértetű falanxainak élén. A négy szárny és madárfej a birodalom négy részre szakadására utal.

A negyedik fém a *vas*, amely „eszik, rág és összetapos”, jellemzi a vasfegyverzetű és vaserejű római hatalmat. *Rettenetes, vasfogú vadállatként* ábrázolja a 7. fejezet: különbözőnek mindegyiktől, amelyek előtte voltak.

A tíz lábujj, illetve a vadállat *tíz szarva* az európai utódállamokat jelenti, amelyek a Római Birodalomból alakultak ki, átörökítve annak számos elemét, de elvegyülve a népvándorlaskor beáramló néptömegekkel (*cserép*), azok kultúrájával. A jövődőlés szerint az idők végéig fennállnak. A római elem „vasként” máig fennmaradt az európai építészetben, művészetben, időszámításban, a nyelvekben, a római jogban, az ünnepekben, az utakban stb. De továbbélése leginkább a vallás terén figyelhető meg:

„Róma nem tűnt el a föld színéről. A keresztény világ központjává fejlődött, és a pápák lettek a világbirodalmi hagyományok folytatói. Az 5. századtól kezdve Pontifex Maximus a címük, tehát ugyanaz, mint a római császároké, akik az államvallás főpapjai voltak.” (*Wolf Schneider: Városok Urtól utópiáig, részlet*)

Bélsaccár lakomája

Bélsaccar, Nebukadneccar unokája, a Babiloni Birodalom utolsó uralkodója (pontosabban Nabonid király társuralkodója) semmibe vette nagyapja életének tanulságait. Az élvezetek szeretete és az öndicsőítés töltötték be napjait. Így züllesztette le nemcsak a maga életét, hanem a birodalom erkölcsét is, tönkretéve ezzel annak erejét. Ezért Isten megvonta tőle támogatását.

Babilon vára körül ugyan már ott állt *Círus*, a perzsa hadvezér a médekkel egyesített seregével, de Bélsaccar vakmerő biztonságérzetében mégis ünnepelt. A megittasodott, hatalmi mámorával eltelt király előhozatta a jeruzsálemi templomból zsákmányolt arany és ezüst edényeket, de hamarosan megállt kezében a pohár!

Rembrandt: *Bélsaccar lakomája*, 1635. National Gallery, London

„Fenekig üríti a poharát, S habot ver a szája, míg így kiált:
Csak nevetek rajtad, Jehova – Én, Bélsaccar, Babilon ura!
Az iszonyú szó alig hangzik el, Rá titkos döbbenet felel.
Csak elhal a hahota hirtelen, Halotti csöndes a terem.
De nézd csak, nézd, ó, borzalom! Emberi kéz a fehér falon.
És ír a fehér falon, ír az a kéz, Ír lángbetűt, aztán semmibe
vész.”

(*Heinrich Heine: Bélsaccar, részlet, Vas István fordítása*)

Rembrandt, festményén ezt a pillanatot örökítette meg. A fény-árnyék hatásokkal drámai erővel érzékeltette az esemény hangulatát. A királyt balsejtelem kerítette hatalmába. Egy pillanat alatt kijózanodott és ámulattal vegyes csodálkozással szegezte tekintetét a falra. Az írás: *Mené, Mené, Tekél, Ú-parszin!* E szavak értelme pedig: *Mené* (= számbavett), azaz számba vette Isten királyságodat, és véget vet annak. *Tekél* (= megmért), azaz megmért téged mérlegen, és könnyűnek talált. *Perész* (= rész, darab; a „parszin” a „peresz” szó többes száma), azaz felosztotta királyságodat, és a médeknek meg a perzsáknak adta. Még ezen az éjszakán megölték Bélsaccart a Babilont elfoglaló *Círus* hadvezér seregei!

A gőgös király számára az ítélet visszavonhatatlan volt, mert pontosan ismerte az igazságot, és ennek ellenére vétkezett. Kihívó merészségével, sorozatos helytelen döntéseivel szívét annyira megkeményítette, hogy eljutott a végső pontig.

Az Örökkévaló minden népnek és minden egyes embernek fontos feladatot szánt művében, és annak megvalósítása érdekében mindenkit támogat kegyelmével. A falra írt szavak és Dániel tanúságtétele nyomatékosan hangsúlyozzák: az ember felelős képességeiért, életéért, tetteiért, gondolataiért. El kell velük számolni az *ítélet napján!* (Préd 12,13–14)

Zeneművészet

A **Nabucco** (korábban *Nabuccodonosor*) Giuseppe Verdi egyik legnépszerűbb, négyfelvonásos operája. Ősbemutatójára 1842. március 9-én került sor a milánói Scalában. Magyarországon 1847. január 2-án mutatták be a Nemzeti Színházban. A Nabucco premierjének hatalmas sikerével Verdi az európai zeneszerzők élvonalába került. A darab leghíresebb kórusműve a harmadik felvonásban megszólaló „Va pensiero, sull'ali dorate” („Mint a fecske, repülj messze földre”), mely hazafias szövege miatt az olaszok egyik kedvelt dala lett az 1848-as forradalom során. A címszereplő II. Nabú-kudurri-uszur babiloni király.